

K Ö N Y V E K

VONÁSOK EGY ÍRÓI BELVILÁG MEGRAJZOLÁSÁHOZ

Vujicsics Sztoján: *Magyarok és szerbek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1997

A komparatiztika (általános irodalomtörténet, összehasonlító irodalom, egyetemes irodalom, kapcsolattörténet s a lexikonokban és tankönyvekben még vagy féltucatnyi névvel illetett rokon tudományág) tárgyának, céljának és mibenlétének a meghatározásából – legalábbis körülírásából – kell kiindulnunk, hogy közelebb kerülhessünk Vujicsics Sztoján emberi habitusának, szellemi alkata karakterjegyeinek megismeréséhez. Mint könyvének a címéből (Vujicsics Sztoján: *Magyarok és szerbek*) is látjuk, szerzőnk e munkájának, mint ahogy művei zömének is a helye az irodalomtudomány imént megnevezett területén jelölhető ki. Mivel azonban e diszciplínának még ma sincsenek (talán nem is lehetnek) milliméterpapíron s mérnöki pontossággal megvont határai, ezért minden e tárgykörbe tartozó értekező munkában tág tere nyílik az egyéni interpretáció, az individuális szemlélet érvényesülésének, a változatos módszertani eljárásoknak, a „műfaj” sajtószereű kialakításának és gyakorlatának. Ez teszi hát indokolttá s bizonyára szükségessé is, hogy Vujicsics Sztoján tudományos kutatómunkájának ne is annyira tárgyi vonatkozásait, filológiai eredményeit, elemzett történeti anyagának konkrétumait helyezzük nagytőlencsénk fókuszába, hanem szerzőnk szellemi magatartása, lelkisége, tudományos tevékenységének etikája felől tegyünk bátorralan kísérletet arra, hogy könyve segítségével azonosítsuk általunk jellemzőnek tartott néhány szemléletbeli írói vonását.

Talán nem kerülünk messzire az igazságtól, ha Vujicsics tudományos munkáiban nemrég elhunyt professzora és mestere, Hadrovics László szellemi örökségének a nyomait véljük felismerni. A közvetlen előddel való összevetés tudományra tartozó mozzanataira itt nem térhetünk ki bővebben, ezért ezúttal csak a mindkettőjük által képviselt komparatív gondolatiság és lelkisége, európai prototípusára utalunk, a Korvin Máttyás udvarának talajából éppen ötszáz esztendeje kisarjadt s humanista gondolatvilágban fogant Dunai Tudós Társaság (Sodalitas Litteraris Danubiana) szellemiségére. Ennek a már akkor is a Duna nevével szimbolizált régiónak, a lengyel, a cseh, az osztrák, a magyar, a szlovák, a délszláv népek által lakott európai zónának egymásrautaltsága és kölcsönösége táplálta a Celtis Konrád körül kialakult humanista tudóscsoport világképének gyökereit, amelyek ebből a talajból még ma is életerős hajtásokat nevelnek. Úgy gondoljuk, hogy az említett társaság fél évezreddel ezelőtti erkölcsi, szellemi s lelki fölépít-ményét nem is annyira geopolitikai vagy gazdasági kényszerek, hanem inkább a szellemi átáramlás, a tudomány nyelvén ozmózisnak nevezett jelenség tartotta egyensúlyban, ami később török–német–orosz behatások következtében nemcsak hogy megbomlott, hanem már-már önmaga ellentétébe csapott át, ha nem is teljesen megbénítva, de sajnálatos visszavonulásra kényszerítve az egymást megtermékenyítő vagy serkentő szellemi erőket. S noha a félezer esztendő alatt e népek szellemiségének és alkati rokonságának a nyomozása, azok komplementáris elemeinek kimutatása és megfogalmazása a módszeres

eljárások tekintetében a jelzett diszciplína igen sokféle változatát hozta létre, mégis ezek lényeges sajátosságai s legfontosabb ismérvei mindvégig a szellemi érintkezések, az élet- és szemléletformák, a kapcsolatok vizsgálatában (s ami ezzel egyértelmű: előmozdításában) ismerhetők fel. Mindenképpen igaz, amit az e kérdésben a legilletékesebb, Paul van Tieghem, az irodalomtudomány nagy tekintélyű francia képviselője mond: „A fő cél mindig az marad, hogy felismerjük, elhatároljuk és tanulmányozzuk – az irodalmakat egymástól elválasztó különbségeken keresztül – a gondolat és a művészet közös és egymást követő állapotait az egymással körülbelül összehasonlítható műveltségi fokon álló nemzetek nagy csoportjainál, hogy jobban megértsük a szellemi és erkölcsi életnek az irodalom által kifejezett fő elemeit.”

Nyilvánvaló, hogy ezek az elvek, kulturális szándékok és törekvések, gondolat- és érzésmotívumok évszázadokkal, de minden bizonnyal sok évtizeddel előzik meg Vujicsics irodalmi világképét, így hát merő történelmi anakronizmus lenne, ha retrospekcióval belőle vezetnénk le a komparatív szemlélet képletét. Személyében és művében inkább a komparatív szemléletformák változatainak a szintézisét kell látnunk. Hangsúlyozzuk: *személyében* is, ugyanis tárgya iránti *alapviszonya* különbözik azokétól, akik számára a komparativizmus valóban csak egy elméletileg kimunkált *módszert* jelent, a vizsgált anyag pedig munkásságuknak csupán a *tárgya*, mint ahogy például a bakteriológia, a közzettan, a genetika stb. kutatójának is a magáé. Vagy ahogy a „testvériség–egység” korszakában volt a politikus számára pártprogram, azonban soha nem lélekügy. De nem az a maiak számára sem, akik egyféle „modern” (modern?) attitűddel az „európaiságot” egy nemzetek fölött lebegő, jellegzetességeit veszített irodalmi szellemmel tévesztik össze. Személyes érintkezéseim során jómagam Vujicsicson kívül csak a „régiekben”: Crnjanskiban, Todor Manojlovićban, Borislav Jankulovban, Leskovacban éreztem rá munkáiknak mindig felismerhető nemzeti karakterjegye ellenére is egy másik kulturális kőzег jelenlétére, legalábbis tudomásulvételére, egy tágas, gátlások nélküli, szabadon tájékozódó irodalmiság kontúrjaira. Úgy látszik, nem elvont tudományosság, elméleti jártasság, deklarált hovatarozás vagy szilárd eszmeiség szükségeltetik ehhez, hanem az együttélésből fakadó tudat etikája. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a népeknek a történelmi mozgás rezgésére azonosan rezonáló lelkesége.

Ezek figyelembevételével a Vujicsics-jelenség egyidejűleg akár két oldaláról is obszerválható: a) mint a jelzett szándékok, eszmék, törekvések és elvek inkarnációja, b) mint egy szellemiség modellje, amelyből lebonthatók, kiválaszthatók az említett komponensek. Attól függően, hogy frónk személyéből indulunk-e ki vizsgálódásaink során, vagy pedig munkái felől közelítjük meg személyiségét. Oldalszám idézhetnénk Vujicsics könyvéből a gondolatillusztrációkat mind a két variáns bizonyítására, de nem az a célunk, hogy saját felfogásunkhoz keressünk támasztékokat a könyvből. Inkább az, hogy (kevesebb figyelemre méltatva a „szakma” szűkös szempontjait) a „szellem és erkölcs” Paul van Tieghem-i követelményének némely mozzanatára hívjuk fel a figyelmet Vujicsics könyvéről szólván, ami rendkívül instruktív lehet jelentünk számára, tudományos tevékenységünknek pedig alfáját és ómegáját jelenti. Ma sokkal inkább, mint bármikor korábban. Állítja ezt közös tudományágazatunknak az a művelője, aki mint a goethei „lelkirokonság” kutatója hol azért vesszőztetik meg (a tudomány részéről), mert a szellemi-irodalmi-történelmi folyamatokban – szerzőnkhez hasonlóan – „az átélés és beleélés érzékenységevel, sze-

mélyes elkötelezettségével van jelen”, ami azonban „nem feltétlen előny akkor, amikor az összehasonlításnak, illetőleg a komparatiztikának övezeti – vagy ha úgy tetszik: irodalomközi – relációi kerülnek sorra”. Már pedig az ilyen alkat (mondattott ez még valamikor 1992-ben a *Nagyvilágban*) „éppen személyes részvétele miatt nem mindig hiteles tanú az általánosabb törvényszerűségek megállapításakor”. Másfelől meg, ugyanabban az évben, a szűk hazai nemzetudat túlbuzgósága éppen a „tudományos” objektivitást nehezményezi e sorok frójának a szellemi összhangzást kereső munkájában, felhántorgatván neki s szemére vetvén, hogy „nem lenne ilyen gerinctelen a kultúránk, ha a magyar tudomány nagyjaival (s ezt Hadrovics Lászlóra vonatkoztatja a glossza frója) már egy-két évtizeddel ezelőtt nem csupán félprotokolláris, »tudományos csúcok« közötti, »intézeti« kapcsolatokat ápolgattunk volna”. Hat esztendő múlt el az itt idézett két extrém vélemény megfogalmazása óta, s a történelmi tapasztalat arra a következtetésre készíti a komparatiztika céljain és rendeltetésén meditáló embert, hogy annak a művelésében akkor jár el helyesen, ha Vujicsics módján egyaránt s egyidejűleg érvényt szerez mind a „személyes elkötelezettség”, mind pedig a tudományos objektivitás szempontjainak.

SZELI István

S Z Í N H Á Z

A LÁNCOS KUTYA ÁRNYÉKÁBAN

(*Deák Ferenc: Fojtás*)

Politikai szempontból jelentős a kaposvári Csiky Gergely Színház 1956-os drámapályázatának második helyezését elnyert *Fojtás* című „történelmi groteszk”. Szerzője, Deák Ferenc, nem fiatal fró. Betöltötte a hatvanat. Szabadkán járt a tanítóképzőbe, majd Újvidéken elvégzi az iparművészeti középiskolát. A *Képes Sport* műszaki szerkesztője, grafikus, újságfró, keramikus, rádiódramaturg, Jugoszlávia guineai nagykövete. Költő. Novellista, regényfró, hangjátékok, tévédrámák szerzője. Már az is jelentős, hogy bánsági szerző kaposvári színpadot kap.

A Bánátban játszódó *Fojtás* 1956 őszére teszi tizenhárom szereplőjének összecsomózott élettrajzát, életének egymásba kapcsolódó epikus epizódjait cseréli be drámára. A szomszédos népek polgárai már nevükről sem megmondható, melyik nációhoz tartoznak. Hol magyar, hol szerb nevet kénytelenek viselni. Hol elnyomók, hol áldozatok, besúgókbésúgottak. Azt az egymáshoz súrlódó együttélést, amit a *Feketeszárú cseresznyében* Hunyadi Sándor még olyan megkapó nosztalgikus együttérzéssel írt sikerré, Deák Ferenc karcos szárazsággal szerkeszti színpadra, gondosan ügyelve rá, mindenkinek mindenkivel megbogozott legyen az élete története. Az első részben a magyar forradalom fölfordulása elől menekültekről derül ki néhány adalék, ami majd a második rész melodramatikusan